

*Het hoofdgerecht des
levens dis...*

&

De winter en de dood

Jan Bauwens

D/2009-2010/Jan Bauwens, uitgever

Het hoofdgerechth des levens *dis...*

Dikwijls wordt de dood vergeleken met de slaap, maar dat is voorwaar bijzonder onterecht. Of moet men dan geloven dat de dode stof zich gedurende eeuwen - wat zeg ik: gedurende miljarden lichtjaren! - heeft ingespannen tot het onmogelijkste uiterste, om zich los te weken uit het slijk, om cellen daaruit op te bouwen en daaruit dan weer organismen, slakken eerst en insecten, kraaien, vissen, katten, apen en tenslotte mensen met een wakker bewustzijn... die hun kunsten moeizaam tot ontwikkeling brengen in culturen welke honderden generaties duren... teneinde uiteindelijk het summum van genot te kunnen vinden in uitgerekend datgene waarvoor zij

sinds het begin der tijden op de vlucht zijn, met name de slaap?

Ja, wie de dood vergelijken met een eeuwige slaap, die houden ons warrampel voor dat niet de slaap "het hoofdgerecht des levens dis" is, zoals de grootste literator ooit het zegde, maar wel de *dood*, en dat is een theorie die, op zijn minst, als bijzonder onvanzelfsprekend aangeduid moet worden - zo'n theorie raakt kortom kant noch wal!

Neen, de slaap kan geen terugkeer zijn naar 't onbewuste waar de stof uit voortkomt: dat te geloven ware een aanfluiting van alles wat ons werd geopenbaard. De zozeer nagestreefde toestand van de slaap moet veeleer nog een trapje hoger liggen dan datgene wat wij als de wakkerheid van ons bewustzijn plegen te omschrijven. Maar wàt is dan de slaap?

Alvast is het zo dat men niet slapen kan, als men niet eerst leeft:

de slaap heeft het leven nodig, zoals het leven er niet zijn kan zonder de dode stof. Alleen levende wezens kunnen slapen, stenen doen dat beslist niet, wat men er soms ook durft van te zeggen. De slaap is dan naar alle waarschijnlijkheid een bestaansfase die *voorafgegaan* wordt door de fase van het wakkere individu dat zich moeizaam handhaaft in een wereld overvol van lastige parketten en gevaren.

Wellicht is er geen sprake van een slaap bij wezens die niet al beschikken over een volwaardige geest. Men zou misschien wel kunnen stellen dat alleen mensen volwaardig kunnen slapen omdat alleen zij, dankzij hun geest, volwaardig kunnen dromen. Uiteraard blijkt vooralsnog een relatief klein deel van de mensheid in staat tot het voortbrengen van werkelijk ontwikkelde dromen, maar ook hier is de kwantiteit van geheel ondergeschikt belang aan de kwaliteit.

Niet toevallig spreken wij hier over het *voortbrengen* van dromen, want dromen ontspringen niet zomaar toevallig aan de takken van de slaap zoals appelen aan de takken van de bomen groeien: zij dienen daarentegen zorgvuldig te worden gekweekt. Dromen zijn, meer bepaald, producten van de geest: zij komen voort uit de taal van woorden, beelden, klanken en van alle denkbare zintuiglijke indrukken waarmee wij dan aan het vlechten gaan.

Eerst zijn er dus de vleselijke organen, de ogen en de oren en al die andere gaten waar doorheen wat buiten ons bestaat, naar binnen komen kan, en dan is het de beurt aan 't grote vlechtwerk dat met die schat aan indrukken aan 't weven gaat door ze met vele talen tot gans nieuwe orden om te vormen die daarbuiten niét bestaan. Hoe puur zintuiglijke klanken middels ingeboren rasters tot woorden worden, is een zuivere magie die bovenop de

wereld van het individuele dier, een luik opent op een heel nieuw bestaan daarboven: een Zijn vol zinnen en gebaren, tekens die uit louter vormen komen, schilderijen uit flarden kleur en spatten verf, symfonieën vanuit losse klanken en uit de gewone, gesproken taal, ontspringen gedichten die welhaast onnaspeurbaar iets heel anders verklappen dan wat zij letterlijk lijken te zeggen.

Ja, die mysteries van de ruimte en de tijd die de chaos van 't heelal omtoveren tot de donkere orde die het heden is, die zijn er opdat de dode klompen klei konden bestaan. De dode klei op haar beurt is er voor het leven van de cellen en de beesten en tenslotte ook de mens. Dat leven is er dan voor de geboorte van de geest, want uit maatschappelijke samenwerking ontkiemen talen en culturen... die op wonderlijke wijze uit onze dromen worden geboren.

Wij bestaan echt om te dromen, want slechts in de droom kunnen wij ontsnappen aan die donkere holte die de kosmos is en die niets goeds belooft omdat zij alles wat zij voortbrengt, ombrengt in welhaast dezelfde beweging. Zoals de oergod Kronos die zijn kinderen ombracht, meer bepaald dan door ze op te eten. Op uitzondering van de kleine Zeus, die zich door toedoen van zijn moeder liet vervangen door een steen. Zeus deed zijn vraatzuchtige vader braken en wekte aldus het eens verslonden leven uit de doden op. En misschien is het wel dat wat onze dromen moeten doen: het paradijs dat eens onze eigen thuis was, terughalen uit die vooralsnog in het licht van de duisternis van de slaap verholten oorden.

31 januari 2010

De winter en de dood

Als in het Vlaamse land op 21 december de winter begint, dan lijkt het wel alsof we er al middenin zitten. Die indruk wordt gewekt doordat de dagen uitgerekend dan het kortste zijn - van dan af worden ze opnieuw langer. Het is dus niet onlogisch om 21 december te aanzien voor het *midden* van de winter. Als de winter eindigt, op 21 maart, duurt de nacht even lang als de dag en op dat ogenblik van de zogenaamde 'equinox' begint de lente.

Had de winter vroeger alles te maken met de kou, dan is dat vandaag enigszins anders, want weinigen hoeven nog kou te lijden als december in aantocht is. Vandaar is nu veeleer het tekort aan *licht* het grootste pro-

bleem van dit seizoen. Als de dagen te kort zijn, willen de bloemen niet bloeien en zullen de botten niet ontluiken, hoe warm het ook is. Maar als de nachten te lang zijn, lijden ook de hersenen van heel wat dieren aan een tekort aan zonlicht. Vele soorten vallen in een schijndood die wij de winterslaap noemen en zij ontwaken niet totdat een algemene lentedooi intreedt met geluiden van nieuwe vogels, krekels en wateren. Er zijn mensen die in de winter naar het zuiden trekken, waar de lichtsterkte een veelvoud is van die hier bij ons en anderen schaffen speciale lampen aan voor een lichttherapie tegen depressie. Precies omdat zij de lichtsterkte tijdelijk weer op peil brengt, geeft de klaarte van de winterse sneeuw altijd een beetje moed.

Die Winterreise is een liederencyclus voor zangstem met begeleiding van piano, van de Oostenrijkse componist Franz Peter Schubert, op

gedichten van Wilhelm Müller. Schubert werd geboren in het putje van de winter van 1797, meer bepaald op 31 januari. Op een 19de november in 1828, pas eenendertig jaar oud, overleed hij aan tyfus, verzwakt door ondervoeding maar waarschijnlijk ook door syfilis. Johann Ludwig Wilhelm Müller is een Duits dichter, geboren op 7 oktober 1794 en, nog geen vierendertig jaar oud, overleed hij in het jaar voor Schubert's dood, op 1 oktober 1827 - aan kinkhoest. Müller was een zeer begaafd dichter, taalkundige en historicus, die op meesterlijke wijze kritiek tussen de regels van zijn verzen spon, maar die daarom werd afgedaan als een rijmelaar. De politiek en sociaal bewogen Müller beijverde zich ook jarenlang voor de Griekse onafhankelijkheid van Turkije. Volgens kenners zou *Die Winterreise* gaan over de vastgevrozen maatschappijen in de zogenaamde "Restauratie" - het machtsherstel van de oude Europese regimes na de val van Napoleon

I. *Die Winterreise* verhaalt in vierentwintig gedichten de lotgevallen van een afgewezen jongeman die rondtrekt en die in het laatste gedicht tenslotte de *Leiermann* ontmoet - de man met het draaiorgel of de lier, de verpersoonlijking van de dood die wordt aangesproken in de adembenemende slotwoorden:

*"Wunderlicher Alter, soll ich mit dir
geh'n?"*

*Willst zu Meinen Liedern deine Leier
drehn?"*

De duistere, 'winterse' en blijkbaar van de dood en van het doodsverlangen bezeten Schubert verwierf reeds als achttienjarige roem (echter geen rijkdom) met zijn *opus 1*, een lied voor zangstem met pianobegeleiding, op een gedicht van Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), getiteld: *Der Erlkönig*. Het gaat over een

man die met zijn paard in galop zijn doodzieke zoontje wegbrengt. Het kind ijlt: het denkt dat het in de duistere nevelen de Erlkönig ontwaart die hem probeert mee te lokken in de dood; de vader troost het kind en zegt hem dat het slechts nevelen zijn en het ruisen van de wind:

Erlkönig

*Wer reitet so spät durch Nacht und
Wind?*

*Es ist der Vater mit seinem Kind;
Er hat den Knaben wohl in dem Arm,
Er faßt ihn sicher, er hält ihn warm.*

*

*Mein Sohn, was birgst du so bang
dein Gesicht? -*

*Siehst Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron und
Schweif? -*

Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif. -

*

»**Du** liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel ich mit dir;
Manch bunte Blumen sind an dem
Strand,
Meine Mutter hat manch gülden Ge-
wand.«

*

**Mein Vater, mein Vater, und hörst du
nicht,
Was Erlenkönig mir leise verspricht?**

-

*Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind;
In dürren Blättern säuselt der Wind. -*

*

»**Willst, feiner Knabe, du mit mir
gehn?**
Meine Töchter sollen dich warten
schön;
Meine Töchter führen den nächtlichen
Reihn
Und wiegen und tanzen und singen
dich ein.«

*

**Mein Vater, mein Vater, und siehst du
nicht dort
Erlkönigs Töchter am düstern Ort? -**

*Mein Sohn, mein Sohn, ich seh es ge-
nau:*

Es scheinen die alten Weiden so grau.

-

*

*»Ich liebe dich, mich reizt deine schö-
ne Gestalt;*

*Und bist du nicht willig, so brauch ich
Gewalt.«*

*Mein Vater, mein Vater, jetzt faßt er
mich an!*

Erlkönig hat mir ein Leids getan! -

*

*Dem Vater grauset's, er reitet ge-
schwind,*

*Er hält in den Armen das ächzende
Kind,*

*Erreicht den Hof mit Mühe und Not;
In seinen Armen das Kind war tot.*

*

Het is midwinter, het water vloeit
niet meer, het kille ijs versteent
het leven en de natuur bidt dat zij niet

verdoemd zij en dat haar dood slechts tijdelijk zal wezen. De koude is meedogenloos en triestig voor de armen, edoch wie zich tot de rijken rekenen kunnen, die moeten nu gaan zitten bij het vuur om daar te bidden voor de armen, de afgewezenen uit *Die Winterreise* en de onbegrepenen uit *Der Erlkönig*, want geen van deze ongelukkigen komt ooit nog de winter door. En is niet eenzelfde lot weggelegd voor elk van ons? Op een dag zullen wij voor een winter staan waarin het licht zal krimpen, en de dag zo kort zal worden dat hij ons zelfs geen ademtug meer gunt. Dan zullen wij beamen:

"Een lange tijd hebben wij rondgezworven,

een lange weg hebben wij afgelegd,

van ver zijn wij gekomen en

hier zijn wij gestrand,

*hier ver van huis,
waar wij niemand meer kennen en
waar wij vreemden zijn, en
kijk, ineens:
hier kunnen wij niet meer verder,
hier laat men ons niet meer door..."*
(1)

19 januari 2009

Noten:

(1) O. Van Togenbirger, *Tcharagatala Gratadatalaka* (vertaling naar het Nederlands: J.B.)

*Verschillende composities op Goethe's
DER ERLKONIG:*

http://www.digischool.nl/ckv2/romantiek/romantiek/muziek/ballade_erlkoning.htm

Uitvoering DER ERLKONIG met orkest (muziekvideo):

http://nl.youtube.com/watch?v=VdhRYMY6IEc&eurl=http://www.digischool.nl/ckv2/romantiek/romantiek/muziek/ballade_erlkonig.htm

Fragmenten uit DIE WINTERREISE:

<http://nl.youtube.com/watch?v=TRg6-geGlef4>

